

ОІ: 10.31548/hspedagog15(2).2024.197-202

УДК: 159.923.2:37.017:172.15

ПРОБЛЕМИ ІДЕНТИЧНОСТІ ПІД ЧАС НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ ТА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

Олена ЯЦЕНКО, аспірантка

Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: olenochka090696@gmail.com

Анотація: У статті висвітлюється поняття “ідентичності” як однієї зі складових національно-патріотичного виховання, яка виступає в ролі цінності. Термін “ідентичності” нерозривно пов’язане з історичним розвитком суспільства. Мета дослідження - проаналізувати теоретичне значення поняття “ідентичності”, а також її різновиди; зосередити увагу на терміні “національна ідентичність”, що впливає на її формування. Встановлено, що ідентичність - це соціальний феномен. Також розкрито різницю між етнічною та національною ідентичністю. Обґрунтовано, що історичне минуле, культура та релігія є невід’ємною частиною у процесі формування ідентичності; підкреслено важливість та вплив глобалізації на ідентичність, її еволюція або ж деформацію.

Ключові слова: ідентичність, національна ідентичність, культура, національно-патріотичні цінності, історична пам’ять, історична ідентичність.

Актуальність (Introduction). У світі буремного ХХІ століття, яке останнє десятиліття оповите війнами та революціями, все більше постає причиною конфлікту розмежування народів, виразність їх особливостей. Проте, кожен громадянин зустрічається з проблемою ідентифікації себе, причетності до певної держави та народу, любов до культури та історії. Гостро ця проблема завжди постає перед педагогом, адже на його плечах відповідальність за виховний процес. На прикладі війни в Україні можемо стверджувати, що маємо величезну потребу у вдосконаленні та збереженні національно-патріотичного виховання. Складовою національно-патріотичних цінностей можна вважати “національну ідентичність”. Для початку маємо зрозуміти саме поняття “ідентичність”.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Даним питанням займалися чимало дослідників, як зарубіжних так і вітчизняних, адже проблема “пошуку себе” є

постійною незалежно від історичної епохи. Представники різних епох зазвичай розкривають тему ідентичності, як момент психологічного конфлікту, де людина має знайти себе та знайти “своє місце”, таким чином ідентифікувати себе в певному суспільному середовищі і набути ознак, які належать тій чи іншій групі населення. Серед вагомих досліджень є напрацювання А.Клосковська, М.Козловець, П.Гнатенка, В.Паленко, В.Зливков, Т.Яблонська, Т.Воропай, А.Колодій, І.Кресіна, Н.Пелагеша та ін.

Мета (Purpose). На основі розглянутих досліджень проблеми ідентичності, розкрити поняття “ідентичності”, визначити фактори, які впливають на формування саме “національної ідентичності”.

Результати (Results) А.Клосковська підкреслює, що ідентичність поділяється на колективну, яка складається із певної групи суспільства, а інша - індивідуальна, яка більше стосується психологічних аспектів конкретної людини. Н.Пе-

лагеша в свою чергу в своєму дослідженні спирається на працю І.Гоффмана, де виділяє три типи ідентичності:

- *“Соціальна ідентичність* - це типізація особи іншими людьми на основі атрибутів соціальної групи, до якої вона належить.

- *Особова ідентичність* - це індивідуальні риси людини. особова ідентичність є поєднанням біологічного й історичного в індивіді (так, біологічною унікальністю людини є його відбитки пальців, а історичною – поєднання фактів і дат його життя)

- *Я-ідентичність.* Це «суб’єктивне відчуття індивідом своєї життєвої ситуації, своєї безперервності й своєрідності. Особиста ідентичність також є соціальним феноменом. Сприйняття особистої ідентичності індивідуума відбувається за умови, що інформація про факти його життя відомі партнерам по взаємодії”.

В монографії, Н.Пелагеша підсумовуючи види ідентичностей, наголошується, що кожна з ідентичностей може бути ситуативною і синтезується в залежності від ситуації та впливу сердо-вища та все ж виділяє ще один тип ідентичності - національну: “Ідентичність (національна в тому числі) є фактором універсалізації існуючого порядку та засобом контролю соціуму над індивідом. Національна ідентичність є дискурсивною формацією, утворюваною державою в результаті застосування певних механізмів її формування.” [6]

Грунтовним дослідженням є праця Ентоні Сміта, де автор, аналізуючи певні історичні факти, досвід попередників акцентує увагу на самому понятті “нація”. Звідти Е.Сміт виходить на поняття “національної ідентичності”, підсумовуючи, що насамперед, на формування національної ідентичності впливає саме належність до певної території та етнічна групи. Водночас, спираючись на попередній досвід Е.Сміт

наголошує на можливості сформулювати риси національної ідентичності, а саме:

- 1) історична територія, або рідний край;

- 2) спільні міфи та історична пам’ять;

- 3) спільна масова, громадська культура;

- 4) єдині юридичні права та обов’язки для всіх членів;

- 5) спільна економіка з можливістю пересуватись у межах національної території.”

Ці риси дають можливість автору виділити поняття самої “нації”:

“Отже, націю можна визначити як сукупність людей, що має власну назву, свою історичну територію, спільні міфи та історичну пам’ять, спільну масову, громадську культуру, спільну економіку і єдині юридичні права та обов’язки для всіх членів ”[5]

Окрім того, що ідентичність є “національною”, в окремих випадках її асимілюють з етнічною ідентичністю. Поняття схожі, але не тотожні, саме це підкреслює М.Козловець: “Важливо також чітко розрізняти етнічну і національну ідентичності. Основою такого розрізнення, на наш погляд, може бути відмінність між етноцентричним і локоцентричним типами світосприймання. Ідентифікація з етносом у своїй основі є культурною, а в ідентифікації з нацією значно виразнішим є територіально-політичний, правовий компонент. Підґрунтя етносу – біологічне, лінгвістичне, культурнорелігійне. На відміну від етнічної, національна ідентичність знаходить свій головний прояв у горизонтальній ідентифікації членів певної спільноти як співгромадян. При цьому акцент робиться на загальнонаціональних цінностях – національному інтересі, національній безпеці, правах та обов’язках людини тощо.”[2]

Ще однією ланкою формування національної ідентичності та й самої нації є не лише етнічна належність,

але є культура як складова еволюційного поступу людства. Відповідно на поняття “національної ідентичності” впливає і “культурна ідентичність”. Звертаючись до книги Я.Грицака та О.Комарова “Шлях становлення української ідентичності”, можемо послуговуватись думками авторів про українську ідентичність, шлях її формування, а також порівняння та взаємозалежність з іншими державами в різні історичні епохи. “...Громадянське суспільство, громадянська нація, регламентовані державні інститути, права і свободи особи, національна ідентичність – все це надбання кількох останніх століть. Ще за пізнього Середньовіччя більшість населення європейських країн не мали того, що згодом було названо громадянськими правами, а ідентичність визначалася за релігійними ознаками та за станом...ідентичність – це співвіднесеність окремого «я» з більш широким колективним смислом. Або ж, іншими словами, ідентичність – це воля до самостійності і спільний смисл, який визначає, заради чого реалізується воля. Ідентичність, як і креативність, виникає на пограниччі, тобто посередині між стійкими і визначеними особистісними інтересами і колективним цілим. Воля є умовою непохитності, а смисл є умовою єдності. Ані ідентичності, ані державності не виникає без обох чинників у їх взаємодії. В ході нашого шляху ми спробуємо простежити, чим живилася українська воля, і звідки вона брала свої смисли, які століттями формували і укріплювали українську політичну націю.”[7]

На сьогоднішній день можемо стверджувати, що національна ідентичність - це феномен людства ХХІ століття, адже часто через асиміляцію різноманітних груп населення, деякі національності можуть “розчинитись” в іншій національності і врешті-решт втратити свою самотність.

М.Козловець з цього приводу в своїй монографії розглядає питання

кризових явищ національної ідентичності під час глобалізаційних процесів. [3] Згідно досліджень національної ідентичності та світових процесів, зосередивши увагу на війну в Україні можемо виділити два наслідки для української ідентичності:

1. внаслідок агресивних дій з боку РФ та спроби знищити українську ідентичність, або ж асимілювати її, виникає своєрідний Рух Опору українського суспільства. В результаті чого українці повертаються та заглиблюються в питання автентичності, ми повертаємо власні культурні надбання, з більшою повагою та трепетом ставимось до культурного надбання, аби зберегти своє національне “Я”

2. населення, яке перебуває під тимчасовою окупацією під впливом дезінформації та нав’язування чужої культури та менталітету може стерти або спотворити національну ідентичність тих громадян, які там проживають.

Тому можемо зазначити, що ідентичність може дійсно виступати феноменом людства, адже постійно підлягає видозміні. Проте, чимало сучасних дослідників зосереджують увагу саме на окупованих територіях нашої держави, але маємо віддати належне одвічній проблемі - дихотомія Схід-Захід. Якщо говорити конкретно про територію нашої держави, то маємо пам’ятати і про те, що досить тривалий час західноукраїнські землі перебували під впливом інших держав, таких як: Польща, Чехословаччина, Угорщина та Румунія. Кожна з них впроваджувала власні режими та культурно-освітню політику, яка знищувала національну ідентичність українців. І.Монолатій в своїй монографії в розділі “Ідентичність” говорить про наступне: “з’ясуванням специфіки умовного трикутника ідентичностей «інших своїх» – найбільших етнічних спільнот регіону: поляків, євреїв і німців. Виклад першого розділу зосереджений, по-перше, на місці поляків у структурі населення Галичини, їх партійно-політичній

структуризації, ролі етноконфесійного чинника у конструюванні ідентичності поляків. По-друге, йдеться про особливості етнодемографічного розвитку євреїв, їх місце і ролі в умовах дискримінаційних практик держави щодо «чужих», а також про етнополітичну ідентифікацію єврейства»[4]

К.Журба в своєму напрацюванні порушує питання національно-патріотичного виховання, а саме з погляду на національну ідентичність та проблемами з якими може зіштовхнутись педагог у виховному процесі. Авторка зазначає, що: «формування національної ідентичності має здійснюватися в площині рівноправного діалогу з усіма етносами й народами, які проживають на теренах України і спрямовуватися на згуртування української нації довкола спільних інтересів». А також вказані важливі фактори для формування національної ідентичності під час виховного процесу:

- ідеологічний фактор;
- ціннісна забезпеченість;
- фактор історичної упрежденості;
- релігійний фактор;
- фактор маніпулювання свідомістю;
- фактор естетико-ціннісної спрямованості[1]

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Журба, К. О. (2023). Формування національної ідентичності зростаючої особистості в умовах воєнного стану: досвід експериментальної реалізації: Наукова доповідь на методологічному семінарі НАПН України «Національно-патріотичне виховання дітей та молоді в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України: стратегії і завдання», 6 квітня 2023 р. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 5(1), 1-6. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5123>

2. Козловець М. А. Національна ідентичність як соціокультурний

Вплив геополітичних змін на населення є колосальним, і не може безслідно зникнути, але залишає за собою пласт історичних подій. В. Середа виділяє категорію ідентичності, а саме - історичну, яка формується за рахунок історичної пам'яті, через вшанування певних історичних подій, або ж їх засудження. Авторка стверджує, що історична ідентичність: «відіграє важливу роль у соціальному самоусвідомленні, соціальній самоідентифікації та у створенні сучасних уявних спільнот»[8]

Висновки і перспективи (Discussion). Аналіз наукових джерел проблеми національної ідентичності дозволяє дійти висновку, що ідентичність може виступати соціальним феноменом, який під впливом історичного поступу та глобалізації піддається постійним видозмінам. Перспективно дослідження може набувати нових категорій, видів, класифікацій і т.д. Адже якщо історики знаходять нові, до цього часу невідомі факти, а сьогодення в силу розвитку подій набуває нових подій, то «національна ідентичність» може досліджуватись в іншій ретроспективі, або формувати інші погляди на побудові виховного процесу майбутнього покоління.

феномен / М. А. Козловець // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка . - 2011. - Вип. 60. - С. 3-11. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VZhDU_2011_6_0_3

3. Козловець М. А. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації: Монографія. – Житомир: Видво ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 558 с

4. Монолатій І. Етнопериферійність. Участь суб'єктів західноукраїнської етнополітичної сфери в міжетнічній взаємодії, міждержавних конфліктах і культурі пам'яті. Дрогобич: Півсвіт, 2022. 576 с.

5. Сміт Ентоні. Національна ідентичність / Ентоні Сміт. - К.: Основи, 1994. – 223с

6. Україна в смислових війнах постмодерну: трансформація української національної ідентичності в умовах глобалізації / Наталя Євгеніївна Пелаша. – К. : НІСД, 2008. – 288 с. http://lib.rada.gov.ua/static/about/text/Pelagesha_book.pdf

7. Я.Грицак, О.Комаров. Шлях становлення української ідентичності. - Запоріжжя: Платформа спільних дій, 2021 - 35с. Режим доступу:

<https://uinp.gov.ua/elektronni-vydannya/shlyah-standovlennya-ukrayinskoyi-identychnosti/zavantazhyty/shlyah-standovlennya-ukrayinskoyi-identychnosti-pdf>. Дата звернення:17.01.2024

8. Sereda V. Regional Historical Identities and Memory / Львів-Донецьк: соціальні ідентичності в сучасній Україні. Україна Модерна. Спеціальний випуск / За ред. Я.Грицака, А.Портнова, В.Сусака. Львів-Київ: Критика, 2007. – С. 160-209

REFERENCE

1.

Zhurba, K. O. (2023). Formuvannia natsionalnoi identychnosti zrostaiuchoi osobystosti v umovakh voiennoho stanu: dosvid eksperymentalnoi realizatsii: Naukova dopovid na metodolohichnomu seminarі NAPN Ukrainy «Natsionalno-patriotychne vykhovannia ditei ta molodi v umovakh voiennoho stanu ta povoiennoho vidnovlennia Ukrainy: stratehii i zavdannia», 6 kvitnia 2023 r. Visnyk Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy, 5(1), 1-6. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.512>

2. Kozlovets M. A. Natsionalna identychnist yak sotsiokulturnyi fenomen / M. A. Kozlovets // Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka . - 2011. - Vyp. 60. - S. 3- 11. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VZhDU_2011_60_3

3. Kozlovets M. A. Fenomen natsionalnoi identychnosti: vyklyky hlobalizatsii: Monohrafiia. – Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2009. – 558 s

4. Monolatii I. Etnoperferiunist. Uchast subiektiv zakhidnoukrainskoi etnopolitychnoi sfery v mizhetnichnii

vzaiemodii, mizhderzhavnykh konfliktakh i kulturi pamiaty. Drohobych: Pósvit, 2022. 576 s.

5. Smit Entoni. Natsionalna identychnist / Entoni Smit. - К.: Osnovy, 1994. – 223s

6. Ukraina v smyslovykh viinakh postmodernu: transformatsiia ukrainskoi natsionalnoi identychnosti v umovakh hlobalizatsii / Natalia Yevheniivna Pelahesha. – К. : NISD, 2008. – 288 s. http://lib.rada.gov.ua/static/about/text/Pelagesha_book.pdf

7. Ya.Hrytsak, O.Komarov. Shliakh stanovlennia ukrainskoi identychnosti. - Zaporizhzhia: Platforma spilnykh dii, 2021 - 35s. Rezhym dostupu: <https://uinp.gov.ua/elektronni-vydannya/shlyah-standovlennya-ukrayinskoyi-identychnosti/zavantazhyty/shlyah-standovlennya-ukrayinskoyi-identychnosti-pdf>. Data zvernennia:17.01.2024

8. Sereda V. Regional Historical Identities and Memory / Lviv-Donetsk: sotsialni identychnosti v suchasniі Ukraini. Ukraina Moderna. Spetsialnyi vypusk / Za red. Ya.Hrytsaka, A.Portnova, V.Susaka. Lviv-Kyiv: Krytyka, 2007. – S. 160-209

**IDENTITY PROBLEMS IN NATIONAL-PATRIOTIC EDUCATION: HISTORICAL
ASPECT AND MODERN CHALLENGES**
Elena YATSENKO

Abstract: *The article highlights the concept of "identity" as one of the components of national-patriotic education, which acts as a value. The term "identity" is inextricably linked to the historical development of society. The purpose of the study is to analyze the theoretical meaning of the concept of "identity", as well as its varieties; to focus on the term "national identity", which affects its formation. It is established that identity is a social phenomenon. The difference between ethnic and national identity is also revealed. It is substantiated that the historical past, culture and religion are an integral part of the process of identity formation; the importance and impact of globalization on identity, its evolution or deformation is emphasized.*

Keywords: *identity, national identity, culture, national and patriotic values, historical memory, historical identity.*